

MONITORING O PRIMJENI PREPORUKA KOMITETA UN O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM U ODNOSU NA ČLAN 6 KONVENCIJE I PREPORUKA KOMITETA ZA ELIMINACIJU SVIH OBLIKA DISKRIMINACIJE NAD ŽENAMA U ODNOSU NA ŽENE S INVALIDITETOM IZVJEŠTAJ S PREPORUKAMA

FEBRUAR 2025.

SADRŽAJ

I UVOD

II METODOLOGIJA MONITORINGA I KLJUČNI POJMOVI

III SADRŽAJ PREPORUKA UPUĆENIH DRŽAVI CRNOJ GORI

IV MONITORING IZVJEŠTAJ

4.1 Analiza pravnih dokumenata i javnih politika u odnosu na prava žena s invaliditetom

4.2 Analiza podataka dobijenih od institucija o postupanju u odnosu na date preporuke

V OSVRT NA PRESJEK REALIZACIJE PREPORUKA ZA PERIOD 2017 – 2023.

VI PREPORUKE ZA ORGANE VLASTI I NOSIOCE AKTIVNOSTI

VII LITERATURA I REFERENCE

VIII O AUTORKI

I UVOD

Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) realizuje projekat „Glasovi bez granica – Borba protiv diskriminacije i zaštita prava žena s invaliditetom“ uz podršku Ministarstva ljudskih i manjinskih prava. Projekat ima za cilj unapređenje položaja žena s invaliditetom u Crnoj Gori kroz jačanje zaštite njihovih prava i promovisanje jednakosti i nediskriminacije.

Jedna od aktivnosti predviđenih ovim projektom je Sprovođenje monitoringa o primjeni preporuka UN Komiteta o pravima osoba s invaliditetom (OSI) u vezi s članom 6 - žene s invaliditetom, kao i preporuka Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije nad ženama koje se odnose na žene s invaliditetom.

U sklopu ove aktivnosti, monitoring će obuhvatati:

- Analizu pravnih dokumenata i javnih politika: Detaljno proučavanje nacionalnih zakona, politika i strategija kako bi se identifikovale moguće pravne praznine ili nedosljednosti s preporukama Komiteta o pravima osoba s invaliditetom (CRPD-a) i Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW-a) u odnosu na žene s invaliditetom. Ovaj dio monitoringa baziraće se na desk istraživanju i analizi sadržaja iz javno dostupnih izvora;
- Obraćanja institucijama: Podnošenje zahtjeva za slobodan pristup informacijama i upitnika institucijama radi prikupljanja informacija potrebnih za analizu;
- Izradu detaljnog izvještaja: Sistematizaciju i analiza prikupljenih podataka radi izrade sveobuhvatnog izvještaja o primjeni preporuka CRPD-a i CEDAW-a u odnosu na žene s invaliditetom.

Ova istraživačka aktivnost ima za cilj identifikaciju i mapiranje izazova s kojima se suočavaju žene s invaliditetom u raznim sferama društvenog života, a na koje su dva komiteta UN stavila fokus prilikom razmatranja izvještaja i upućivanja preporuka državi Crnoj Gori. Imajući u vidu da je Komitet UN o pravima osoba s invaliditetom zasijedao u avgustu 2017. kada je razmatrao Inicijalni izvještaj države o sprovođenju Konvencije, ovaj izvještaj obuhvata preporuke iz Zaključnih razmatranja u odnosu na član 6 Konvencije upućene Crnoj Gori u avgustu 2017. Preporuke date nakon konstruktivnog dijaloga Komiteta sa državom su aktuelne, i na osnovu njih, a po listi ključnih pitanja koja će Komitet uputiti Crnoj Gori, država treba da izvijesti Komitet o realizaciji kroz drugi, treći i četvrti periodični izvještaj.

Kada je riječ o CEDAW biće analizirana Zaključna razmatranja iz juna 2024. koja se odnose na treći periodični izvještaj.

II METODOLOGIJA

U cilju sprovođenja istraživanja i analize o primjeni preporuka dva UN komiteta, u ovom dijelu, osim pojašnjenja metodologije, biće dat i osnovni pojmovnik u oblasti prava žena s invaliditetom radi razumijevanja njihove specifične pozicije i to u odnosu na muškarce s invaliditetom i u odnosu na žene bez invaliditeta.

Zbog navedenog čini se potpuno smislenim ponoviti i pojasniti pojmove kao što su: invaliditet, osobe s invaliditetom, diskriminacija, višestruka i interseksijska diskriminacija, te navesti neke od primjera ovih oblika diskriminacije žena s invaliditetom i njihovim preplitanjem s nasiljem, kao posebnim oblikom kršenja ljudskih prava.

Konvencija UN o pravima osoba s invaliditetom prepoznaje barijere kao ključne razloge zbog kojih se osobe s invaliditetom ne mogu, na ravnopravnoj osnovi sa drugima, uključiti u društvo i ostvarivati svoja prava, dok invaliditet definiše kao razvojni društveni koncept.

Prepreke, barijere ili izazovi mogu se odnositi na one u stavovima prema osobama s invaliditetom i invaliditetu, zatim prepreke u komunikaciji (informacije, komunikacije i informaciono-komunikacione tehnologije), fizičke prepreke u okruženju i saobraćaju, tzv. prepreke u negativnom pravnom nasljeđu, odnosno u javnim politikama, bilo kroz odsustvo garancija ili neadekvatne garancije prava, administrativne prepreke, odnosno prepreke u postupcima i procedurama za ostvarivanje prava i društvene prepreke koje se odnose na npr. nemogućnost obrazovanja, zaposlenja, veću izloženost nasilju i druge prepreke koje ograničavaju razvoj, prihode i dobrobiti života.[2] (Vujačić, Definicija izvedena iz Konvencije, 2019)

Diskriminacija je pravljenje razlike, drugačije postupanje ili propuštanje postupanja prema nekoj osobi ili grupi osoba zbog njenog ličnog svojstva, koje onda tu osobu dovodi u nepovoljniji i teži položaj u odnosu na druge pojedince i grupe koje nemaju to lično svojstvo, u našem slučaju invalidnost, odnosno oštećenje. Diskriminisati mogu pojedinci; pravna i fizička lica, institucije, diskriminatorne mogu biti odluke, prakse, politike, ..., mjere, procedure, koje je neko uspostavio i primjenjuje, odnosno zahtijeva njihovu primjenu. Konvencija navodi da je diskriminacija bilo koje osobe po osnovu invalidnosti kršenje njenog urođenog dostojanstva i integriteta.

Umjesto dalje detaljnije opšte definicije diskriminacije, radi pojašnjenja pojma i značenja, u nastavku će biti navedeni konstitutivni elementi diskriminacije kao specifičnog oblika kršenja prava, povrede dostojanstva i isključivanja, izdvajanja i izopštavanja.

Osnov (diskriminacije) je lično svojstvo pojedinca ili grupe, po kojem se taj pojedinac ili grupa razlikuju od ostalih pojedinaca ili grupa. Pored osnova, da bi se neko postupanje ili propuštanje postupanja (akt diskriminacije kao drugi konstitutivni element) smatralo diskriminatornim, potrebno je da postoji ista ili uporediva situacija u kojoj se javlja neko postupanje ili izostanak postupanja iz koje je jasno da se tako ne postupa prema drugom pojedincu ili grupi u odnosu na njihovo lično svojstvo/svojstva. Na kraju, sve navedeno dovodi do štetnih posljedica po osobu ili grupu ljudi, dovodeći diskriminisanu osobu/grupu u nepovoljan položaj, povređujući time i ljudsko dostojanstvo i lični integritet.

Oblik diskriminacije je specifičan vid manifestacije diskriminacije, npr. propisivanje restriktivnijih pravila koja se odnose na rad i radne uslove, uključujući otpuštanje i zaradu za osobe s invaliditetom.

Oblast diskriminacije u prethodno navedenom slučaju je zapošljavanje, dok se ona dešava u području radnih odnosa.

Višestruka diskriminacija predstavlja diskriminaciju učinjenu prema istom licu ili grupi lica po više osnova, odnosno više ličnih svojstava istovremeno. Odnosi se na situaciju u kojoj osoba doživljava diskriminaciju po dva ili više osnova, što kao posljedicu ima diskriminaciju koja je složena ili pogoršana. Višestruka diskriminacija se zasniva na kumulativnim ličnim svojstvima lica ili grupe lica prema kojima se ispoljava. Ipak, lična svojstva ne moraju biti međusobno zavisna kao što je to slučaj s intersekcijskom diskriminacijom u kojoj se višestruki identiteti pojedinca međusobno prepliću tako da se ne mogu posmatrati odvojeno jedni od drugih. Intersekcijska diskriminacija je poseban oblik višestruke diskriminacije, koja se događa usljed postojanja više osobina, karakteristika ili identiteta, koji su međusobno povezani, preklapaju se i neodvojivi su jedan od drugog. Kombinacija ovih iskustava stvara jedinstveno, novo, iskustvo za osobu. Na primjer, žene s invaliditetom su nesrazmerno podvrgnute prisilnoj sterilizaciji zbog jedinstvene interakcije pola i diskriminacije zasnovane na invalidnosti. Takvu diskriminaciju ne doživljavaju u ovoj mjeri žene ili osobe s invaliditetom generalno. Višestruka i intersekcijska diskriminacija često se upotrebljavaju kao sinonimi, što nije sasvim ispravno s obzirom na to da je intersekcijska diskriminacija samo vrsta višestruke diskriminacije u kojoj se višestruki identiteti pojedinca (osobine, karakteristike, identitet, etnička pripadnost) međusobno prepliću i ukrštaju tako da se ne mogu posmatrati odvojeno.

Osnovi ovog oblika diskriminacije uključuju starosnu dob, invalidnost, etničko, autohtono, nacionalno ili društveno porijeklo, političko ili drugo mišljenje, rasu, status izbjeglice, migranta ili tražioca azila, religiju, pol i seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

S obzirom na sadržaj preporuka, ali i činjenicu da se u nekim situacijama prepliću diskriminacija i nasilje nad ženama s invaliditetom, biće data i definicija nasilja i pojašnjenje specifičnih manifestacija nasilja nad ženama s invaliditetom.

Nasilje je namjerno korišćenje fizičke sile ili moći, prijeteće ili stvarne, protiv samog sebe, druge osobe, ili protiv grupe ili zajednice, koje rezultira u ili ima visoku vjerovatnoću povreda, smrti, psihološkog povređivanja, lošeg razvitka, ili siromaštva.

Kada su žrtve osobe s invaliditetom generalno, a posebno djevojčice i žene s invaliditetom svaki vid nasilja može poprimiti neke specifične manifestacije nasilja.

Tako je fizičko nasilje i uskraćivanje, onemogućavanje ili sakrivanje pomagala i opreme, asistencije od strane onih koji su dužni da je pruže, ili ograničavanje i/li uskraćivanje prava na kretanje na drugi način. Prisilan smještaj u ustanovu i prisilna medikalizacija uz neke druge oblike poprimaju, takođe, elemente fizičkog nasilja.

Psihičko i verbalno se ispoljava i u kombinaciji sa govorom mržnje i omalovažavanjem kojem su posebno izložene žene s invaliditetom.

Ekonomsko nasilje se ispoljava uskraćivanjem ili oduzimanjem prihoda i imovine, a specifično u odnosu na žene bez invaliditeta je uskraćivanje materijalnih davanja iz socijalne zaštite i eksploatacija drugih vidova naknada ostvarenih po osnovu statusa (invalidnosti ili invaliditeta).

Zanemarivanje i zapostavljanje su pasivni oblici nasilja kojem su posebno izložene djevojčice i žene s invaliditetom, na primjer u odnosu na lične potrebe, higijenu, seksualno i reproduktivno zdravlje. U crnogorskom zakonodavstvu skrivanje člana porodice koji je osoba s invaliditetom smatra se nasiljem, a svakako je ovaj oblik zastupljen prema osobama s invaliditetom, uključujući od najranijeg uzrasta i dobi ili sticanja invalidnosti. Uskraćivanje emotivnih, partnerskih odnosa i braka, takođe, je specifičan vid nasilja koje trpe.

Prisilna sterilizacija, kontracepcija, abortus, medikalizacija i smještaj u ustanovu rezidencijalnog karaktera, sve su to oblici koji predstavljaju kombinaciju diskriminacije i nasilja, dok neki potpadaju pod zloupotrebu i eksploataciju, zatim torturu, nehumano, ponižavajuće postupanje i kaznu i na kraju svakako i pod ugrožavanje fizičkog i mentalnog integriteta.

U cilju sagledavanja realizacije preporuka oba komiteta koristiće se više alata i metoda, od analize zakona, drugih javnih politika, do analize sadržaja preporuka datih od strane ovih komiteta, te postupanja države u odnosu na date preporuke u onim segmentima u kojima su ti podaci dostupni ili se mogu provjeriti uz pomoć istraživačkih i analitičkih metoda. Na kraju, biće date preporuke nadležnim institucijama za dalje postupanje u cilju sprovođenja preporuka u narednom periodu.

III SADRŽAJ PREPORUKA UPUĆENIH DRŽAVI CRNOJ GORI

Kada je riječ o sadržaju preporuka, Komitet o pravima osoba s invaliditetom u odnosu na član 6 Konvencije (Žene s invaliditetom) zaključio je sljedeće:

12. Komitet je zabrinut zbog tekuće diskriminacije i nasilja nad ženama i djevojčicama s invaliditetom i činjenice da su mjere koje je država članica preduzela da spriječi takvu diskriminaciju i nasilje i obezbijedi obeštećenje kada se dogode uglavnom nedovoljne. Takođe je zabrinut zbog:

- (a) Nedostatka konkretnih podataka o položaju žena i djevojčica s invaliditetom;
- (b) Uglavnom nedovoljno konkretnih mjera koje se tiču žena i djevojčica s invaliditetom u zakonodavstvu i politikama o rodu i invaliditetu, kao i odsustva bilo kakvih mjera koje se tiču žena i djevojčica s invaliditetom koje su izložene intersekcijskim oblicima diskriminacije;
- (c) Činjenice da su žene i djevojčice s invaliditetom često žrtve rodno zasnovanog nasilja i seksualne eksploatacije, koje često nerado prijavljuju, i da su mjere prevencije nasilja nedovoljno dostupne;
- (d) Nedostatka informacija o adekvatnom i transparentnom finansiranju i afirmativnim mjerama u vezi sa zapošljavanjem prilagođenom potrebama žena s invaliditetom.

Pozivajući se na svoj Opšti komentar br. 3 (2016) o ženama i djevojčicama s invaliditetom i imajući u vidu ciljeve 5.1, 5.2 i 5.5 Ciljeva održivog razvoja, Komitet preporučuje da država članica, uz aktivno učešće žena s invaliditetom preko svojih reprezentativnih organizacija u svim fazama razvoja mjera i procesa donošenja odluka:

- (a) Odvoji dovoljne resurse za istraživanje i prikupljanje podataka o ženama i djevojčicama s invaliditetom, razvrstane prema starosti, geografskom području, vrsti oštećenja, porodičnoj situaciji i mjestu stanovanja (institucija ili briga u zajednici);
- (b) Uključi perspektivu invalidnosti u zakone, politike i programe o rodnoj ravnopravnosti, kao i rodnu perspektivu u zakonodavstvo i politike u oblasti invaliditeta, i razviti specijalizovane politike za žene s invaliditetom;
- (c) Spriječi i bori se protiv višestrukih i ukrštajućih/intersekcijskih oblika diskriminacije sa kojima se suočavaju žene i djevojčice s invaliditetom, sa posebnim fokusom na pristup pravdi, zaštitu od nasilja i zlostavljanja, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i zapošljavanje;
- (d) Uključi perspektivu invalidnosti u sve zakone, politike i programe o zaštiti od nasilja, zlostavljanja i eksploatacije, preduzeti mjere za podizanje svijesti kako bi podstakli žene i djevojčice s invaliditetom da prijave sve oblike uznemiravanja i nasilja kojima su bile izložene, obezbijedi njihov pristup dostupnim informacijama i adekvatnim uslugama podrške žrtvama, uključujući i na lokalnom nivou, i adekvatno kazni počinioce.

Iako predmet analize nijesu preporuke Komiteta koje se odnose na žene s invaliditetom date u ostalim segmentima Zaključnih razmatranja u odnosu na ostale članove Konvencije, ovdje napominjemo onu datu u okviru Opštih načela i obaveza, a koja se odnosi na obavezu finansijske podrške države organizacijama osoba s invaliditetom, te da obezbijedi efikasno učešće i konsultacije u procesima donošenja odluka i javnih politika uključujući i s organizacijama koje predstavljaju žene s invaliditetom, na nacionalnom i lokalnom nivou. Ostale preporuke u odnosu na žene s invaliditetom navedene su u okviru člana 16 Konvencije – Sloboda od eksploatacije, nasilja i zlostavljanja, člana 23 – Poštovanje doma i porodice, 25 – Zdravlje, 27 – Rada i zapošljavanja, 28 – Adekvatnog životnog standarda i socijalne zaštite. Navedeno je važno napomenuti u cilju povezivanja dijela preporuka s onima koje je uputio CEDAW Komitet, a još više kako bi se podcrtala međuzavisnost ljudskih prava i sveopšta zastupljenost pitanja žena s invaliditetom u svim oblastima. Dodatno, povezujući prethodno date definicije i pojašnjenja specifičnih oblika diskriminacije i nasilja koje trpe žene s invaliditetom jasno je zašto Komitet svoje preporuke daje u okviru navedenih članova.

Što se tiče preporuka CEDAW Komiteta u odnosu na žene s invaliditetom, u uvodnom dijelu u vezi sa vidljivošću Konvencije, Komitet sa zabrinutošću konstatuje da država još uvijek nije tekst Konvencije učinila pristupačnim na Brajevom pismu, znakovnom jeziku i lako razumljivom jeziku za osobe s različitim vrstama oštećenja.

U odnosu na Trafiking i eksploataciju prostitucije, Komitet preporučuje uspostavljanje i adekvatno finansiranje specijalizovanog skloništa pristupačnog djevojčicama i ženama s invaliditetom i osiguranje da žrtvama bude pružena besplatna pravna pomoć, prevođenje, adekvatna medicinska njega, psihološko savjetovalište, finansijska podrška, obrazovanje, profesionalna obuka i mogućnost ostvarivanja prihoda.

U dijelu obrazovanja, Komitet ističe zabrinutost zbog značajnog jaza između djevojčica i dječaka s invaliditetom, a državi preporučuje da:

(d) Nastavi da promoviše značaj obrazovanja djevojčica na svim nivoima, uključujući srednje i visoko obrazovanje, kao osnovu za njihovo osnaživanje sa fokusom na žene i djevojčice koje pripadaju etničkim manjinama, uključujući Romkinje i Egipćanke i djevojke i žene i djevojčice s invaliditetom;

(e) Sprovede istraživanje kako bi se identifikovali osnovni uzroci jaza u upisu između djevojčica i dječaka s invaliditetom i preduzele odgovarajuće mjere za njihovo rješavanje, uključujući kroz aktivnosti podizanja svijesti o važnosti obezbeđivanja jednakog pristupa obrazovanju za djevojčice sa invaliditetom;

Kada je riječ o zapošljavanju, Komitet izražava zabrinutost zbog konstantno većeg procenta žena među nezaposlenim osobama s invaliditetom, dok državi daje preporuku da uvede konkretne mjere za poboljšanje pristupa zapošljavanju i mogućnostima obuke za žene s invaliditetom.

U oblasti zdravlja, Komitet pozdravlja povećanje broja ginekoloških stolica koje su dostupne ženama s invaliditetom.

U dijelu koji se odnosi na žene s invaliditetom, Komitet sa žaljenjem konstatuje da se žene s invaliditetom suočavaju sa različitim oblicima diskriminacije u državi članici, posebno u pristupu pravdi, obrazovanju, zapošljavanju i zdravstvenoj zaštiti. Dalje je zabrinut zbog izvještaja da one često nemaju znanje ili kapacitet da se zalažu za svoja prava i da se često ne razmatraju u političkim raspravama.

Podsjećajući na svoju opštu preporuku br. 18 (1991) o ženama s invaliditetom, Komitet preporučuje da država članica obezbijedi da žene i djevojčice s invaliditetom imaju pristup pravdi, tržištu rada, inkluzivnom obrazovanju, zapošljavanju i zdravstvenim uslugama, uključujući usluge seksualnog i reproduktivnog zdravlja i da mogu u potpunosti da ostvare svoje pravo na tjelesnu autonomiju i donošenje odluka u vezi sa svojim reproduktivnim pravima i starateljstvom i brigom o njihovoj djeci.

Na kraju, u oblasti prikupljanja podataka i analiza, Komitet je zabrinut zbog odsustva prikupljanja podataka razvrstanih po polu u mnogim oblastima relevantnim za primjenu Konvencije. U tom smislu, Komitet preporučuje da država članica promoviše i izgradi kapacitete za sistematsko prikupljanje statističkih podataka u svim oblastima relevantnim za implementaciju Konvencije, razvrstanih po polu, starosti, invalidnosti, geografskoj lokaciji, socio-ekonomskom porijeklu i drugim relevantnim faktorima, kako bi se olakšalo osmišljavanje i implementacija prilagođenog i rodno odgovornog zakonodavstva, politika, programa i budžeta.

IV MONITORING IZVJEŠTAJ

4.1 Analiza pravnih dokumenata i javnih politika u odnosu na prava žena s invaliditetom

U okviru analize pravnih dokumenata i javnih politika biće dat fokus na one propise i politike na koje se referišu preporuke CRPD i CEDAW komiteta, a ne na sve propise i politike u odnosu na članove obje konvencije. U odnosu na izvor nejednakosti žena s invaliditetom u odnosu na muškarce s invaliditetom i žene bez invaliditeta, a koji se ogleda u kombinaciji i ukrštanju dva ključna identiteta: pola/roda i invalidnosti, biće analizirani: Ustav Crne Gore, Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, Zakon o radu i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom, ključni zakoni iz oblasti obrazovanja, zdravlja i pristupa pravdi, uključujući Krivični zakonik i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Kada je riječ o obrazovanju i pristupu pravdi biće dat opšti osvrt na sve propise, kao generalna ocjena imajući u vidu preporuke Komiteta, ali i prethodne analize i prakse koje su u najvećoj mjeri i dalje važeće.

Ustav Crne Gore jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti. U okviru radnih prava Ustav garantuje posebnu zaštitu žena i osoba s invaliditetom. Ustav, takođe, jemči posebnu zaštitu osoba s invaliditetom. Međutim, i u Ustavu se navode nekorektni termini kada je riječ o invaliditetu, zbog čega bi prilikom amandmana na Ustav i to trebalo izmijeniti.

Važeći Zakon o zabrani diskriminacije zabranjuje svaki oblik diskriminacije po bilo kom osnovu, dok među osnovima navodi i pol, rodni identitet, invaliditet, pripadnost grupi ili pretpostavku o pripadnosti grupi i dr. U okviru člana 18, Zakon propisuje da se nedostupnost prilaza objektima i površinama u javnoj upotrebi licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom, odnosno onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje korišćenja navedenih objekata, na način koji nije nesrazmjeran teret za pravno ili fizičko lice koje je dužno da to omogući, smatra diskriminacijom. Takođe, u stavu 2 istog člana propisuje se da diskriminacija lica sa invaliditetom postoji i u slučaju kad nijesu preduzete posebne mjere za otklanjanje ograničenja, odnosno nejednakog položaja u kojem se ta lica nalaze. Imajući u vidu da je planirano usvajanje novog zakona – Zakona o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije, i to u drugom kvartalu 2025, u ovom izvještaju važeći zakon neće biti detaljnije analiziran.

Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, iako *lex specialis*, nije usklađen sa Konvencijom. Naime, ovaj zakon se više referiše na nacionalno zakonodavstvo, uključujući i kroz propisivanje oblika diskriminacije u konkretnim, specifičnim oblastima života. Uz to, ovaj zakon ne propisuje sve oblike diskriminacije u svim oblastima života. Takođe, ne zabranjuje višestruku i intersekcijsku diskriminaciju žena s invaliditetom i drugih ljudi izloženih njome, i ne propisuje uskraćivanje razumnih adaptacija kao oblik diskriminacije. Svakako nakon usvajanja novog Zakona o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije trebalo bi pristupiti izradi i novog Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom jer je jasno da obim izmjena zahtijeva novo zakonsko rješenje.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti nema nijednu specifičnu odredbu u odnosu na invaliditet i žene s invaliditetom, čak ni u dijelu odredbe o diskriminaciji. Ovaj zakon bi morao propisati i odredbe koje se odnose na žene s invaliditetom, upravo u cilju postizanja njihove ravnopravnosti u odnosu na muškarce s invaliditetom i žene bez invaliditeta. Kako se očekuje usvajanje novog zakona u 2025. Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava bi već u inicijalnoj fazi trebalo da primijeni preporuke oba komiteta.

Zakon o radu i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom nijesu u potpunosti usklađeni s Konvencijom. Naime, Zakon o radu, kao opšti zakon, iako ima niz odredbi kojima se štite radna prava osoba s invaliditetom, polazi od pretpostavke umanjene radne sposobnosti, pa na takvi, odredbama u opštem zakonu počiva i *lex specialis*. Naime, Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom garantuje obim prava u odnosu na preostalu radnu sposobnost. Koncept preostale radne sposobnosti postavljene na ovaj način je pogrešan i diskriminatoran prema osobama s invaliditetom. Prethodno iz razloga što osobe s invaliditetom generalno, a u još većoj mjeri žene s invaliditetom nemaju iste startne pozicije i uslove rada kao osobe bez invaliditeta, pa se njihova (preostala) radna sposobnost ne može nikako procjenjivati prije stvaranja uslova na radnom mjestu i u procesu rada. Zbog navedenog a podsjećanja radi i razumne adaptacije su po prvi put uvedene u oblasti rada i zapošljavanja, pa onda u ostalim oblastima. Prema tome, kako bi se omogućilo jednako pravo na rad obaveza je poslodavca da osigura i obezbijedi uslove rada u šta, između ostalog, spadaju prilagođavanje radnog mjesta i opreme za rad. Iako važeći Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom kroz mjere profesionalne rehabilitacije propisuje i pravo na različite vrste subvencija za poslodavce navedeno je propisano sa funkcionalnog modela pristupa invaliditetu. Dodatno, ovim zakonima nedostaju odredbe o skraćenom radnom vremenu ili polovini punog radnog vremena za osobe s invaliditetom, odnosno fleksibilnom radnom vremenu za žene s invaliditetom, posebno one ostvarene u ulozi majke, kada to ne utiče negativno na sam proces rada i postavljene ciljeve poslodavca u odnosu na konkretno radno mjesto. Izmjene i dopune ovog zakona prvi put su bile započete još 2015, međutim proces je više puta odlagan i prvi nacrt izmjena i dopuna ovog zakona objavljen je u februaru ove godine.

Svi ključni zakoni iz oblasti obrazovanja su neusklađeni s Konvencijom na način što pitanjima invaliditeta pristupaju sa funkcionalnog modela pristupa invaliditetu. Činjenica da samo djeca s invaliditetom prolaze kroz proces usmjeravanja kroz koji se utvrđuju njihove sposobnosti, a ne uslovi u školi/obrazovnoj ustanovi koje sistem treba da obezbijedi i prije upisa konkretnog djeteta u školu, dovoljno govori o nejednakom postupanju, odnosno diskriminaciji. Dodatan pokazatelj je da usmjeravanje za posljedicu ima tri načina/vrste obrazovanja – obrazovanje po redovnom sistemu, obrazovanje u specijalnom odjeljenju redovnih škola i obrazovanje u resursnom centru. Takođe, iako je osnovno obrazovanje obavezno sva djeca nijesu uključena u sistem obrazovanja.

Pravo na inkluzivno obrazovanje podrazumijeva transformaciju kulture, politike i prakse u svim formalnim i neformalnim obrazovnim okruženjima da bi se odgovorilo na različite zahtjeve i identitete pojedinačnih učenika/studenata, uz ulaganje napora za uklanjanje barijera koje ograničavaju mogućnosti. Ovo uključuje i jačanje kapaciteta obrazovnog sistema na način da obuhvati sve učenike i fokusira se na puno i efektivno učešće, pristupačnost, redovno pohađanje nastave i dostignuća svih učenika, posebno onih koji su, iz različitih razloga, isključeni ili u riziku da budu isključeni (Opšti komentar Komiteta UN o pravima OSI br. 4 o pravu na inkluzivno obrazovanje).[1] (Vujačić, Smjernice za ostvarivanje prava na inkluzivno obrazovanje, 2018.)

U tom smislu, sve propise iz oblasti obrazovanja treba izmijeniti kako bi se u potpunosti uskladili s Konvencijom, jer osim propisa diskriminatorne su i procedure i prakse zasnovane na njima ili proistekle iz njih, dok takođe treba propisati nedostajuće odredbe posebno u Zakonu o visokom obrazovanju.

Propisi iz oblasti zdravlja zasnovani su na medicinskom modelu pristupa invaliditetu zbog čega se u ovoj oblasti i ne garantuju prava po osnovu invalidnosti već isključivo po osnovu zdravstvenog stanja. Na taj način su neke kategorije osoba s invaliditetom diskriminisane u odnosu na druge kategorije, dok je zastupljena diskriminacija i po osnovu vrste i stepena oštećenja i godina starosti. Ovo isto odnosi se i na oblast medicinske rehabilitacije. Dodatno u oblasti zaštite prava pacijenata, reproduktivnog zdravlja propisane su brojne diskriminatorne odredbe posebno prema osobama lišenim poslovne sposobnosti, što posebno pogađa osobe s intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom, ali i žene s invaliditetom s aspekta majčinstva. Na sjednici Savjeta za prava lica sa invaliditetom održanoj u januaru 2025. zaključeno je da se uputi predlog Ministarstvu zdravlja radi izmjene Zakona o zdravstvenoj zaštiti i pratećih pravilnika i da se usaglasa sa Zakonom o zabrani diskriminacije i Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom.

Generalno kao i cjelokupno crnogorsko zakonodavstvo zbog medicinskog modela pristupa invaliditetu koji je zastupljen, tako i propisi u oblasti pristupa pravdi polaze od pretpostavke o umanjenim sposobnostima, nesposobnosti (rasuđivanja) i propisujući tako zaštitu prava i sloboda u stvari Nacrt novih izmjena i dopuna Krivičnog zakonika objavljen u januaru 2025. uključuje inkriminisanje femicida i javnog ispoljavanja mržnje (govora mržnje) prema grupi ili članu grupe koja je određena na osnovu nacionalne ili etničke pripadnosti, pripadnosti rasi ili vjeroispovijesti, državljanstva, pola, jezika, boje kože, obrazovanja, društvenog položaja, porijekla, seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili invaliditeta, ili zbog političkog ili drugog ubjeđenja, ili podstiče na nasilje prema takvoj grupi ili članu grupe.

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore ukazuje da je Ministarstvo pravde odbilo gotovo sve predloge za izmjene i dopune Krivičnog zakonika (propisivanje prinudne sterilizacije u ustanovama zatvorenog tipa, prinudne kontracepcije, prinudnog abortusa, prinudnog liječenja i medikalizacije, seksualne eksploatacije žena sa invaliditetom, ograničavanja prava na kretanje uskraćivanjem pomagala i asistencije i dr. Dok s druge strane ni Zakon o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja nad ženama ne obuhvata sve specifične oblike nasilja nad devojkama i ženama sa invaliditetom (specifične manifestacije nasilja) uprkos inicijativama da se oni adekvatno regulišu.

Generalno, zakonodavstvo u oblasti jednakog priznavanja pred zakonom i pristupa pravdi nije u skladu sa Konvencijom UN o pravima osoba sa invaliditetom. Ministarstvo pravde bi trebalo da izmijeni zakone iz svoje nadležnosti, prije svega Porodični zakon i Zakon o vanparničnom postupku, ali i krivično zakonodavstvo.

Kada je riječ o prikupljanju podataka razvrstanih po polu, starosti, invalidnosti, geografskoj lokaciji, socio-ekonomskom porijeklu i drugim relevantnim faktorima, kako bi se olakšalo osmišljavanje i implementacija prilagođenog i rodno odgovornog zakonodavstva, politika, programa i budžeta, posebno u odnosu na invaliditet i osobe s invaliditetom ne postoji jedinstven i sveobuhvatan način prikupljanja statističkih podataka, dok se na bilo koji drugi način podaci i ne prikupljaju uopšte, odnosno podaci se ne koriste u dovoljnoj mjeri za planiranje i pripremu javnih politika i mjera. Osim podataka koji se prikupljaju popisom stanovništva, ovaj segment bi posebno trebalo unaprijediti kroz jedinstvenu reformu utvrđivanja invaliditeta, nakon promjene propisa u pet ključnih oblasti: socijalna zaštita, zapošljavanje, penzijsko-invalidsko osiguranje, boračku zaštitu i obrazovanje.

Za dodatne informacije o važećem zakonodavstvu u oblasti prava osoba s invaliditetom mogu se, između ostalog, vidjeti i Analiza usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom, sa preporukama za harmonizaciju i Post-zakonodavna analiza Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom.

Kada je riječ o strateškom okviru među ključnim dokumentima izdvajaju se Strategija za zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju jednakosti, Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti, Strategija deinstitutionalizacije, Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite, Strategiju za prevenciju i zaštitu djece od nasilja i drugi. Za potrebe ove analize bavićemo se detaljnije Strategijom za zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju jednakosti, Nacionalnom strategijom rodne ravnopravnosti, i Strategijom deinstitutionalizacije.

Druga po redu Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti usvojena je za period 2022-2027. Ovaj dokument za razliku od prve strategije, po prvi put, ima posebno poglavlje posvećeno ženama i djevojčicama s invaliditetom.

U uvodnom dijelu poglavlja navodi se da Višestruka diskriminacija sa kojom se suočavaju žene i djevojčice, kao lica s invaliditetom, ostaje maskirana iza svakog njenog sastavnog dijela i sve preduzete mjere zasnivaju se na ideji da se dva ili više aspekata diskriminacije trebaju tretirati odvojeno. U slučaju žena i djevojčica s invaliditetom, ova stalna diskriminacija pogoršana je svim nedostacima koji proizilaze iz njihovog invaliditeta, a koji se razlikuju u skladu sa njihovom prirodom i ozbiljnošću. Međutim, ovdje se ne radi o gomilanju nedostataka, već činjenici da ženski invaliditet značajno uvećava poteškoće sa kojima se već susreću i istovremeno se koristi kao opravdanje za stalnu diskriminaciju prema njima.

...

U pogledu oblasti od značaja za borbu protiv diskriminacije žena i djevojčica s invaliditetom, kao ključna područja za unapređenje njihovog položaja u crnogorskom društvu identifikovane su sledeće oblasti: obrazovanje, obuka, zapošljavanje, socijalna politika, učešće i pristup procesu donošenja odluka, seksualnost, predrasude i društvena zastupljenost, majčinstvo, porodični život i nasilje. [1] (MLJMP, Strategija za zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju jednakosti, Poglavlje: Žene i djevojčice s invaliditetom, 2022)

Unapređenje položaja žena i djevojčica s invaliditetom kroz smanjenje svih oblika višestruke i interseksijske diskriminacije i obezbjeđenje nezavisnosti, autonomije i ravnopravnog učešća u svim sferama društvenog života definisano je kao operativni cilj, dok se za indikator učinka definiše Povećanje nivoa uključenosti i definisanje specifičnih mjera u javnim politikama za žene i djevojčice s invaliditetom s iskustvom interseksijskih oblika diskriminacije.

Kada je riječ o planiranim aktivnostima u 2024. i 2025. definisano je 17 aktivnosti[2] od čega se, iz načina na koji su definisane, može zaključiti da se samo dvije odnose direktno na djevojčice i žene s invaliditetom, odnosno da su one direktna ciljna grupa. Neke od planiranih aktivnosti predviđene su Akcionim planom jer su planirane aktivnostima projekata nevladinih organizacija koji se finansiraju u oblasti zaštite lica sa invaliditetom, dok se u ukupnom aktivnosti odnose na događaje, edukacije, analize, istraživanja i medijsku kampanju, pa je upitan njihov stvarni uticaj, dugoročniji efekti i održivost.

Važeća Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti usvojena je za period 2021-2025. i ujedno predstavlja četvrti po redu strateški dokument u oblasti rodne ravnopravnosti. U uvodnom dijelu važeće strategije navodi se: Evaluacija dosadašnjih strategija, kao i detaljna analiza stanja u pojedinim oblastima, pokazali su da je stepen rodne ravnopravnosti još uvijek na nezadovoljavajućem nivou. Praksa pokazuje da, i pored postojanja zakonskih normi, institucije sistema još uvijek nisu u stanju da pruže efikasnu i efektivnu zaštitu od diskriminacije ženama i osobama drugačijih polnih i rodni identiteta, a naročito onima, koji pripadaju osjetljivim društvenim grupama (osobe sa invaliditetom, Romkinje i Egipćanke, starije osobe i osobe koje žive u udaljenim ruralnim područjima Crne Gore)[1] (MLJMP, Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti za period 2021-2025)

Međutim u okviru Analize stanja u ovom dokumentu se posebno ne obrađuje položaj žena s invaliditetom. U okviru potpoglavlja Orodnjenost javnih politika navodi se: Kada su u pitanju posebno marginalizovane grupe žena, kao i one koje su izložene višestrukoj (intersekcionalnoj) diskriminaciji - žene sa invaliditetom, one koje žive u ruralnim sredinama, nezaposlene, pripadnice etničkih manjinskih zajednica i seksualnih manjina, lokalni akcioni planovi rijetko uzimaju u obzir ove grupe i njihov položaj i potrebe. Posebno je indikativan nalaz da čak i kada su u pitanju akcioni planovi za postizanje rodne ravnopravnosti, ciljevi, aktivnosti i mjere često ne uzimaju u obzir ove podgrupe.

U potpoglavlju Institucionalna zaštita od diskriminacije po osnovu pola, promjene pola i rodnom identitetu, seksualne orijentacije i/ili interseksualnih karakteristika, Nacionalna strategija poziva se i na Zaključna razmatranja Komiteta UN-a o pravima osoba s invaliditetom, navodeći: Kada je u pitanju diskriminacija posebno osjetljivih osoba i grupa, kao i višestruka diskriminacija, izvještaji međunarodnih organizacija ukazuju na mnoge aspekte kršenja ljudskih prava usljed nedostatka odgovarajućih politika i/ili neadekvatnog sprovođenja postojećih. Na primjer, kada su u pitanju žene sa invaliditetom, Komitet za prava osoba sa invaliditetom (CRPD) je u Zaključnim zapažanjima o inicijalnom izvještaju Crne Gore, objavljenim u avgustu 2017. godine između ostalog preporučio državi da uključi perspektivu invaliditeta u zakonodavstvo, politike i programe rodne ravnopravnosti, kao i rodnu perspektivu u zakonodavstvo i politike invalidnosti, te da razvije specijalizovane politike za ovu osjetljivu grupu.

Uprkos svemu navedenom, operativni ciljevi i mjere ne odnose se direktno na žene s invaliditetom, odnosno nijedan cilj i nijedna mjera nijesu planirani isključivo u odnosu na žene s invaliditetom. Tako, na primjer, mjera 3.6. Organizovati kampanje za ravnomjerniju raspodjelu rada u kući, brige o djeci, starijim licima, osobama sa invaliditetom i sl. između muškaraca i žena i redovno pratiti podatke o učešću muškaraca i žena u neplaćenim poslovima njege i rada u domaćinstvu kao objekte mjere pominje osobe s invaliditetom, tretirajući ih kao razlog neravnomjerne raspodjele rada u kući. Dodatno višestruka diskriminacija tretirana je direktno samo mjerom 3.3. i to na radnom mjestu. Imajući u vidu preporuke oba komiteta koje se odnose na činjenicu da politike u oblasti invaliditeta ne tretiraju žene s invaliditetom, te da ni politike u oblasti ravnopravnosti takođe ne uključuju perspektivu žena s invaliditetom bilo bi neophodno da novi strateški dokument u ovoj oblasti uključi posebnu mjeru koja će se odnositi na žene s invaliditetom, sa planiranim aktivnostima koje će se odnositi prvenstveno na uvođenje perspektive žena s invaliditetom u politikama rodne ravnopravnosti, ali i na druge aktivnosti koje dovode do uklanjanja nejednakosti i višestruke diskriminacije kojoj su izložene djevojčice i žene s invaliditetom.

U uvodnom dijelu Strategije deinstitucionalizacije[1] navodi se da Strategija treba da omogući razvoj usluga podrške za život u zajednici i savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga, što će doprinijeti da korisnici sistema socijalne i dječje zaštite kojima je potrebna podrška svoje potrebe zadovoljavaju u zajednici, odnosno u prirodnom okruženju, prevenciju njihove institucionalizacije i transformaciju ustanova za smještaj korisnika/korisnica. S obzirom na to da su u radnoj grupi prilikom izrade ove strategije učestvovali dva muškarca i sedamnaest žena, diskutovalo se o ovoj problematici iz ženske i muške perspektive. Zahvaljujući ovom sveobuhvatnom pristupu, problemi su sagledani iz različitih rodni perspektiva i kao takvi prepoznati Strategijom.Nadalje, Strategija napominje preporuke Komiteta za prava osoba s invaliditetom naglašavajući da postoji problem kontinuirane diskriminacije i nasilja nad ženama i djevojčicama s invaliditetom i uglavnom nedovoljnim mjerama prevencije i obeštećenja. Neophodno je i uključivanje žena s invaliditetom u svim fazama razvoja mjera i procesa donošenja propisa i strateških dokumenata kojima se uređuju prava i položaj žena, jačanje mjera zaštite žena i djevojčica s invaliditetom od svih oblika diskriminacije i nasilja u različitim okruženjima i stvaranje sigurne, osnažujuće sredine za njih. (MSSPD, Strategija deinstitucionalizacije, 2024)

Kada je riječ o smještaju u ustanovi u Strategiji se navode i podaci u odnosu na djecu imlade,segregisani prema polu/rodu.

Tabela 14. Djeca i mladi u ustanovama za smještaj krajem decembra 2023. godine

	Ukupno djeca i mladi	0-18		18-25		ž.	m.
		Ukupno djece	Broj djece sa smetnjama u razvoju	Ukupno mladih	Broj mladih s invaliditeto m		
JU Dječji dom „Mladost”, Bijela	71	69	24	2	2	38	33
JU Centar Ljubović	19	15	2	4	0	6	13
Mala grupna zajednica, Bijelo Polje	8	8	8	0	0	5	3
UKUPNO:	98	92	34	6	2	49	49

Međutim, navedeni podaci nijesu segregisani i prema invalidnosti/oštećenju. Isto je slučaj i sa podacima o smještaju u ustanovama za odrasle i starije. U tim podacima je evidentno da je je više žena na institucionalnom smještaju u odnosu na muškarce: 475 žena i 343 muškarca. S druge strane, kada je riječ o JU Zavodu Komanski most u njemu je smješteno više muškaraca 64, u odnosu na 50 žena s invaliditetom.

Operativni ciljevi i indikatori učinka definisani Strategijom prepoznaju oba pola/roda:muški i ženski, međutim ne postoji nijedna mjera ili aktivnost koja je namijenjena isključivo ženama s invaliditetom iako se konstatuje i u određenoj mjeri razrađuje njihov nepovoljniji položaj i neosnaženost. Jasno je da bi navedeno bilo važno imajući u vidu činjenicu da se ravnopravnost muškaraca i žena s invaliditetom u bilo kojoj oblasti, pa ni u oblasti deinstitucionalizacije ne postiže samo opštim mjerama koje se odnose i na muškarce i na žene, već su neophodne i specifične mjere koje se odnose na žene sa invaliditetom, kako one koje su institucionalizovane i koje se nalaze u restriktivnim okruženjima, tako i one koje nemaju adekvatnu podršku za učešće u životu zajednice.

4.2 Analiza podataka dobijenih od institucija o postupanju u odnosu na date preporuke

U ovom segmentu biće analizirani, odnosno sistematizovani podaci dobijeni zahtjevom za slobodan pristup informacijama.

U cilju nastavka rada na istraživanju, zamolila bih te da ispred CEDEM-a pošalješ sljedeća pitanja u formi zahtjeva za SPI nadležnim institucijama. Predlažem da pitanja za MLJMP objediniš u jedan zahtjev, isto tako i za MUP. Ja sam ih ovako napisala jer su dva prva pitanja za MUP, MLJM i Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije istovjetna, a jedno od njih je istovjetno za MLJMP i MSS.

U tom smislu, poslata su dva istovjetna pitanja Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava (MLJMP), Ministarstvu unutrašnjih poslova (MUP) i Ministarstvu socijalnog staranja, brige o porodici i demografije (MSSPD):

- Da li vaše Ministarstvo vodi specifične podatke i evidencije o stanju/položaju djevojčica i žena s invaliditetom u odnosu na oblasti koje su u vašoj nadležnosti?
- Koje specifične mjere (zakonodavne i praktične) preuzimate u odnosu na sprečavanje višestruke i interseksijske diskriminacije i nasilja kojem su izložene djevojčice i žene s invaliditetom.

Dodatno pitanje za MSSPD glasilo je:

- Koje aktivnosti u koordinaciji i saradnji s drugim resorima i nadležnim institucijama je vaše Ministarstvo preduzelo u cilju realizacije preporuke Komiteta 28 (e) osnuje i na adekvatan način finansira specijalizovano sklonište za žrtve trgovine ljudima koje bi bilo pristupačno ženama i djevojčicama sa invaliditetom i obezbijedi da žrtve dobiju besplatnu pravnu pomoć, usluge tumača, adekvatnu medicinsku pomoć, psihosocijalno savjetovanje, finansijsku podršku, edukaciju, profesionalno osposobljavanje i mogućnosti za ostvarivanje prihoda.

Takođe, dodatna pitanja za MLJMP bila su:

- Koje aktivnosti direktno i neposredno preduzima vaše Ministarstvo u cilju promocije antidiskriminacije, jednakosti i poštovanja ljudskih prava djevojčica i žena s invaliditetom?
- Da li vodite posebne evidencije i izvještaje o uključenosti djevojčica i žena s invaliditetom u odnosu na muškarce s invaliditetom i žene uopšte u aktivnostima i mjerama koje se odnose na poštovanje ljudskih prava, rodne ravnopravnosti, zaštite od diskriminacije? (U slučaju da navedene podatke imate za projekte NVO koje finansira vaše Ministarstvo, molimo da dostavite i te informacije za 2023. i po mogućnosti protekli period 2024)
- Da li je MLJMP preduzelo neke aktivnosti i koje konkretno u cilju realizacije preporuke CEDAW Komiteta koja se odnosi na Status i vidljivost Konvencije, Opcionog protokola uz Konvenciju i opštih preporuka Komiteta: 10 b) da obezbijedi da informacije o Konvenciji, Opcionom protokolu uz Konvenciju i opštim preporukama Komiteta budu dostupne svim ženama u pristupačnim formatima?
- Koje aktivnosti u koordinaciji i saradnji s drugim resorima i nadležnim institucijama je vaše Ministarstvo preduzelo u cilju realizacije preporuke Komiteta 28 (e) osnuje i na adekvatan način finansira specijalizovano sklonište za žrtve trgovine ljudima koje bi bilo pristupačno ženama i djevojčicama sa invaliditetom i obezbijedi da žrtve dobiju besplatnu pravnu pomoć, usluge tumača, adekvatnu medicinsku pomoć, psihosocijalno savjetovanje, finansijsku podršku, edukaciju, profesionalno osposobljavanje i mogućnosti za ostvarivanje prihoda.

Dodatno pitanje upućeno MUP-u bilo je:

- Da li vodite ili ste u posjedu informacija koje vam dostavljaju drugi organi a koje se odnose na slučajeve rodno zasnovanog nasilja i seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja koje trpe djevojčice i žene s invaliditetom?
- Koje mjere preduzimate u dijelu pristupačnosti mjera za prevenciju od nasilja za djevojčice i žene s invaliditetom?

Od Zavoda za zapošljavanje Crne Gore traženi su sljedeći podaci:

- Broj žena s invaliditetom koje su u radnom odnosu a čiji poslodavci koriste subvencije (Posebno razvrstati podatke o ženama s invaliditetom koje imaju ugovor na neodređeno vrijeme i određeno vrijeme);
- Broj žena s invaliditetom koje su na evidenciji nezaposlenih lica, uz posebne naznake godina starosti, godina provedenih na evidenciji nezaposlenih i stručnoj spremi?
- Koje mjere i aktivnosti Zavod preduzima u cilju podsticanja zapošljavanja, sticanja kvalifikacija, odnosno vještina na zapošljavanje (zapošljivosti) i zapošljavanja, odnosno stupanja u radni odnos žena s invaliditetom?

I na kraju, od Uprave policije tražen je pristup sljedećim informacijama/podacima:

- Da li vodite ili ste u posjedu posebnih evidencija, odnosno informacija o slučajevima nasilja nad djevojčicama i ženama s invaliditetom?
- Ukupan broj prijava rodno zasnovanog i porodičnog nasilja nad ženama u toku 2023. i 2024. godine (dostaviti odvojene podatke po godinama)
- Da li u okviru prethodnih podataka vodite segregisanu evidenciju o ženama s invaliditetom i ukoliko vodite koji je broj u pitanju?
- Da li u skladu sa članom 33 važećeg Zakona o zabrani diskriminacije vodite posebnu evidenciju o podnijetim prijavama, pokrenutim postupcima i donijetim odlukama iz svoje nadležnosti u vezi sa diskriminacijom žena. Ukoliko vodite posebnu evidenciju, molimo za dostavljanje zbirnih podataka.

Odgovore su dostavili Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, Zavod za zapošljavanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, dok Uprava policije nije odgovorila na zahtjev, međutim MUP je u odgovorima obuhvatio i ono što su bila pitanja za policiju.

MSSPD u svom odgovoru u odnosu na prvo pitanje navodi da ne postoji jedinstven registar osoba s invaliditetom u Crnoj Gori što otežava vođenje posebnih statistika. Nadalje, navode da se u centrima za socijalni rad trenutno vode podaci o korisnicima prava na materijalna davanja: lične invalidnine i dodatka za njegu i pomoć, stim što dodatak za njegu i pomoć osim osoba s invaliditetom ostvaruju i drugi korisnici na osnovu promjene zdravstvenog stanja. Nadalje, u odgovoru se navodi da je planirano usvajanje Zakona o jedinstvenom vještačenju invaliditeta i osnivanje Zavoda za vještačenje, što će kako navode omogućiti da se utvrdi kakav je položaj žena s i djevojčica s invaliditetom koje su žrtve nasilja. Takođe, kroz nadogradnju Jedinstvene baze podataka za porodično nasilje postojaće opcija da se označi status žrtve (ukoliko je riječ o osobi s invaliditetom). Za sada, centri za socijalni rad mogu samo prikupljati podatke u dijelu korisnica prava na ličnu invalidninu i dodatka za njegu i pomoć.

U odnosu na drugo pitanje MSSPD navodi da je Vlada 2023. usvojila Nacionalni plan za implementaciju Istanbulske konvencije. Ovaj dokument kao i Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2025-2028. preporznaju obavezu posebnog i „osjetljivog“ postupanja prema žrtvama rodno zasnovanog nasilja koje su sa invaliditetom.

Predviđeno je prilagođavanje svih centara za socijalni rad ne samo kada je riječ o fizičkom pristupu već i informacijama i proceduralnim adaptacijama. Nadalje, predviđena je nabavka pristupačnog vozila koje će biti na raspolaganju skloništima za žrtve nasilja kako bi se omogućio lakši pristup zdravstvenim uslugama, ali i sudovima i tužilaštvu. Nadalje, precviđene su aktivnosti podizanja svijesti i edukacije o vrstama nasilja nad ženama i djevojčicama s invaliditetom: uskraćivanja pomagala, prekomjerne upotrebe lijekova, ograničenja kretanja, prisilne sterilizacije, abortusi bez pristanka žene, uzimanje kontraceptivnih sredstava bez pristanka, selsualčno uznemiravanje i seksualno nasilje, uskraćivanje prihoda i td.

Kroz sektorske analize i javne konkurse za projekte NVO dinansirale se usluge savjetovanja za žene i djevojčice s invaliditetom. U toku je analiza efikasnosti Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici koja će biti osnov za reviziju navedenog Protokola i poseban dio odnosit će se na djevojčice i žene s invaliditetom, odnosno postupanje institucija kada se utvrdi nasilje nad njima.

Kao dodatak ovom dijelu, a u nedostatku trenutnih podataka i informacija, odnosno odgovora na zatražena pitanja, iskoristićemo podatke iz Izvještaja o sprovođenju Nacionalnog plana za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za period 2023. i 2024. godinu.

Naime, u decembru 2024. Vlada je, na predlog MSSPD, usvojila ovaj Izvještaj. U okviru mjere 1.2. Osigurati pristup svim ženama i osobama drugačijih rodni identiteta - na jednakoj osnovi specijalizovanim službama za podršku, posebno romskih i egipćanskih žena, LGBTQ žena, žena s invaliditetom i žena koje žive u ruralnim područjima kada traže zaštitu od nasilja, navodi se da se broj licenciranih pružalaca specijalizovanih usluga podrške ženama sa iskustvom nasilja povećao na 25 u 2024. godini, što predstavlja značajan napredak u dostupnosti usluga i podrške za ove ranjive grupe. Tokom izvještajnog perioda, uslugu smještaja u prihvatilištu/skloništu koristilo je ukupno 309 žena i djece, među kojima 71 pripadnica RE zajednice, 15 žena sa invaliditetom, 30 žena iz ruralnih područja i 50 pripadnica manjinskih naroda i nacionalnih zajednica.

Pored usluge smještaja skloništa/prihvatilišta, pružila su ukupno 6.280 drugih specijalizovanih usluga, uključujući psihološku pomoć, pravno savjetovanje, usluge povjerljivog lica i druge vrste podrške namijenjene žrtvama nasilja. Na Nacionalnoj SOS liniji za žrtve nasilja u porodici registrovano je 2.894 poziva u 2023. godini, dok je u 2024. godini taj broj iznosio 2.062.

Nacionalna dječja telefonska linija zaprimila je 636 poziva u 2023. godini, dok je u 2024. godini zabilježeno 469 poziva

U okviru realizacije mjere 3.3. Sprovoditi obuke za nadležne stručnjake koji se bave žrtvama odnosno učiniocima svih djela nasilja obuhvaćenih Konvencijom o sprečavanju i otkrivanju takvog nasilja, jednakosti između žena i muškaraca, potrebama i pravima žrtava, kao i o sprečavanju sekundarne viktimizacije sa posebnim osvrtom na žene sa invaliditetom, romkinje i Egipćanke, LGBTQ žene, navodi se: U 2023. i 2024. godini na ovu temu obučeno je ukupno 135 sudija i državnih tužilaca. U sistemu socijalne i dječje zaštite ukupan broj učesnika koji su pohađali pomenute obuke je 154. Zavod za socijalnu i dječju zaštitu akreditovao je 2 programa obuke, dok je još 9 važećih programa koji su akreditovani ranije. Ukupno je realizovano 9 akreditovanih programa obuke, od kojih je jedna realizacija obuka plaćena iz budžeta Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu, a ostale iz budžeta organizacija koje su realizovale obuke. Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava – Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti i kancelarija UNDP-ja u Crnoj Gori u partnerstvu sa ambasadama Češke Republike i Austrije u Crnoj Gori, Delegacijom Evropske unije, organizovali su seriju događaja u sklopu globalne kampanje „16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama“. Pod zajedničkim nazivom „Razgovori o rodnoj ravnopravnosti“, ovi događaji su okupili preko 400 relevantnih aktera/ki. Tokom 2024. u saradnji sa Zavodom za školstvo i odjeljenjem za borbu protiv trgovine ljudima, organizovane su dvije dvodnevne obuke za nastavni kadar „Obrazovni sistem u prevenciji trgovine decom, sklapanja nedozvoljenih brakova i ekonomske eksploatacije dece“. Obuku je prošlo 45 nastavnika/ca.

U dijelu odgovora na pitanja, Ministarstvo unutrašnjih poslova navodi da u MUP-u/Upravi policije ne postoje sveobuhvatni kvantitativni i kvalitativni podaci o osobama s invaliditetom, tj. ne vodi se posebna evidencija o osobama s invaliditetom, već se generalno prati i analizira stanje i kretanje kriminaliteta iz oblasti nasilja u porodici u formi pisanih evidencija. Takođe, pored pisanih evidencija koje se vode u Upravi policije, opd 2020. godine se vodi i elektronska evidencija o procesuiranim prekršajima i krivičnim djelima iz nasilja u porodici. Nadalje se navodi da se podaci iz baze razmjenjuju sa MSSPD u cilju sveobuhvatnog i cjelishodnog prikupljanja i sistematizovanja podataka u ovoj oblasti. Prilikom unosa podataka u elektronsku bazu prekršaja i krivičnih djela pol je jedan od obaveznih podataka koji se evidentira, dok rod i invalidnost nijesu.

U odnosu na drugo pitanje, MUP odgovara da se službenici policije, kada je u pitanju nasilje nad ženama i djevojčicama, oslanjaju na nacionalno zakonodavstvo i međunarodna dokumenta. Nadalje se navodi da Istanbulska konvencija prepoznaje posebno ranjive grupe žena s invaliditetom i njihovu potrebu za dodatnom zaštitom, gdje se naglašava i obaveza država da preduzmu mjere kako bi zaštitile žene s invaliditetom od nasilja i osigurale da imaju pristup svim potrebnim uslugama podrške.

Takođe, u odgovoru navode mjere koje su službenici policije dužni da preduzimaju prema Zakonu o unutrašnjim poslovima, međutim bez navođenja konkretnih mjera koje su do sada preduzete kada je riječ o djevojčicama i ženama s invaliditetom. Međutim, kako je MUP na početku naveo da se ne vode posebne evidencije u odnosu na osobe s invaliditetom jasno je da u evidencijama ne postoje segregisani podaci u odnosu na žene s invaliditetom. Na kraju odgovora na drugo pitanje navodi se da shodno Protokolu o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, policijski službenici su dužni da posebno obrate pažnju na djecu, lica sa invaliditetom, stara i iznemogla lica.

U odgovoru na treće pitanje MUP navodi da ne posjeduje posebne evidencije i informacije koje dostavljaju drugi organi a koje se odnose na slučajeve rodno zasnovanog nasilja i seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja koje trpe djevojčice i žene s invaliditetom iz razloga što invaliditet nije predviđen kao jedan od obaveznih podataka prilikom vođenja evidencija.

Na posljednje pitanje MUP navodi da zajedno sa Upravom policije u kontinuitetu sprovodi preventivne aktivnosti kada je u pitanju rodno zasnovano nasilje.

MLJMP, u dostavljenim odgovorima na pitanja, navodi da u Akcionim planovima za period 2022-2023 i 2024-2025 Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti (2022-2027) prvi operativni cilj je “Unapređenje položaja žena i djevojčica s invaliditetom kroz smanjenje svih oblika višestruke i interseksijske diskriminacije i obezbjeđenje nezavisnosti, autonomije i ravnopravnog učešća u svim sferama društvenog života”. U okviru ovog cilja Akcionim planom za period 2022-2023 bilo je definisano osam aktivnosti a Akcionim planom 2024-2025 definisano je 17 aktivnosti. Realizacija ovih aktivnosti prati se kroz kvartalno izvještavanje i sumira u godišnjim izvještajima o realizaciji Strategije. Godišnji izvještaj za period 2022-2023 o realizaciji Strategije za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2022-2027 usvojen je u junu 2024. godine.

U okviru odgovora na drugo pitanje MLJMP navodi da u saradnji sa nevladinim organizacijama sprovodi aktivnosti koje doprinose borbi protiv višestrukih i ukrštenih oblika diskriminacije sa kojim se suočavaju žene i djevojčice sa invaliditetom, kao i istraživanja o položaju žena i djevojčica sa invaliditetom (okrugle stolove, konferencije i druge događaje sa ciljem ukazivanja na probleme i oblike diskriminacije sa kojima se suočavaju lica s invaliditetom).

Akcionim planom 2024-2025 gore pomenute Strategije planirana je i organizovana konferencija „Zabrana višestruke i višesektorske diskriminacije žena sa invaliditetom iz ruralnog područja opštine Bijelo Polje“.

Konferencija je organizovana s ciljem povećanja nivoa informisanosti o mjerama i aktivnostima koje se preduzimaju u crnogorskom antidiskriminacionom zakonodavnom okviru i u praksi, predstavnika civilnog, javnog i privatnog sektora. Imajući u vidu to da je Komitet UN za prava lica s invaliditetom ukazao na nedostatak efikasne zaštite lica s invaliditetom, koje mogu biti žrtve interseksijske diskriminacije, kao što su lica s invaliditetom koje pripadaju različitim etničkim grupama, uključujući Rome i Egipćane, ovim AP predviđenja je i aktivnost “Edukacija lica sa invaliditetom romske i egipćanske populacije o prepoznavanju diskriminacije i načinima za prijavljivanje slučajeva diskriminacije”. Pomenutim AP za 2025. godinu planirano je da Zavod za socijalnu i dječiju zaštitu realizuje edukacije stručnih radnika/ca o interseksionalnom pristupu kada je riječ o radu sa ženama s invaliditetom. Ovim je planirano da se realizuju dva akreditovana programa obuke koji obuhvataju sve oblike nasilja nad ženama sa invaliditetom prepoznatih Istanbulskom konvencijom - 20 obučениh profesionalaca/ki koji/e rade sa žrtvama svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom. Tokom 2025. godine planirano je organizovanje najmanje dvije tematske sjednice na Savjetu za prava lica sa invaliditetom sa posebnim akcentom na djecu koja su u riziku od interseksijske diskriminacije.

U odnosu na treće pitanje, Ministarstvo redovno sprovodi promotivne medijske kampanje namijenjene borbi protiv nasilja nad ženama i djevojčicama s invaliditetom i medijske kampanje za zaštitu osnovnih prava i zaštitu od diskriminacije žena i djevojčica s invaliditetom kroz gostovanja, pisane i elektronske medije, okrugle stolove. Ministarstvo finansira projekata nevladinih organizacija koje se bave zaštitom od diskriminacije osoba sa invaliditetom, u okviru čega svake godine podrži i projekte koji doprinose smanjenju diskriminacije žena i djevojčica s invaliditetom. U saradnji sa nevladinim organizacijama Ministarstvo organizuje edukacije, konferencije i sprovodi istraživanja i radi analize na teme antidiskriminacije, jednakosti i poštovanja ljudskih prava djevojčica i žena sa invaliditetom. Sprovedeno je istraživanje o nivou i vrstama diskriminacije žena sa invaliditetom iz ruralnog područja opštine Bijelo Polje i Mojkovac. Tokom 2024. godine organizovane su konferencije: „Zabrana višestruke i višesektorske diskriminacije žena s invaliditetom iz ruralnog područja opštine Bijelo Polje“ i „Razumna adaptacija i univerzalni dizajn“. Konferencija „Razumna adaptacija i univerzalni dizajn“ organizovana je s ciljem povećanja nivoa informisanosti donosioca odluka, predstavnika privatnog i civilnog sektora o konceptu, ulozi i načelima univerzalnog dizajna i sa ulogom arhitektonske pristupačnosti kao uslova za ravnopravnu i punu uključenost žena sa invaliditetom sa sela u društvene tokove i ostvarenje samostalnog života, definicijom razumne adaptacije. Tokom 2024. godine organizovane su radionice za osnaživanje žena i djevojaka za invaliditetom u Tuzima i Ulcinju. Edukovani su službenici lokalnih samouprava (Tuzi i Ulcinj) na temu o rodnoj ravnopravnosti i položaju žena i djevojaka sa invaliditetom. Organizovana su dva okrugla stola na temu položaja žena i djevojaka s invaliditetom u društvu. Tokom 2025. godine biće organizovane obuke za žene s invaliditetom u cilju upoznavanja sa njihovim pravima. Takođe, planirano je sprovođenje istraživanja javnog mnjenja o nivou diskriminacije žena i djevojčica sa invaliditetom i stepenu socijalne distance u Crnoj Gori.

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, u okviru odgovora na pitanje 3.1, navodi da svake godine prikuplja informacije od nadležnih institucija (Vrhovni sud Crne Gore, Državno tužilaštvo, Uprava policije, Uprava za inspekcijske poslove) i izrađuje izvještaj koji sadrži prikaz ukupnog broja predmeta u postupcima za zaštitu od diskriminacije lica s invaliditetom (razvrstane po polu).

Međutim, ne dostavlja konkretnije statističke podatke i druge pokazatelje.

Kada je riječ o četvrtom pitanju, planirano je da se realizuje preporuka CEDAW Komiteta koja se odnosi na Status i vidljivost Konvencije, Opcionog protokola uz Konvenciju i opštih preporuka Komiteta, kao i da se obezbijedi da preporuke budu dostupne ženama u lako razumljivom formatu.

Kada je riječ o šestom pitanju MLJMP naglašava da osnivanje i finansiranje specijalizovanih skloništa za žrtve trgovine ljudima nije u nadležnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava, ali je ministarstvo na sastancima Komisije za praćenje sprovođenja Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti (2022-2027) sugerisalo nadležnom ministarstvu da je nužno uskladiti sa međunarodnim standardima obezbjeđivanje pristupačnosti ženama i djevojčicama sa invaliditetom i obezbijediti da žrtve dobiju besplatnu pravnu pomoć, usluge tumača, adekvatnu medicinku pomoć, psiho-socijalno savjetovanje, finansijsku podršku, edukaciju, profesionalno osposobljavanje i mogućnost za ostvarivanje prihoda.

Na evidenciji nezaposlenih Zavoda za zapošljavanje Cme Gore na dan 12.12.2024. godine bilo je 8.652 lica sa invaliditetom, od kojih su 5.238 ili 60,54% žene. S druge strane, broj žena čiji poslodavci ostvaruju pravo na subvenciju zarade na dan dostavljanja zahtjeva za informaciju 09.12.2024. godine je 2541, od ovog 293 su zaposlene na određeno vrijeme dok je 2248 zaposleno na neodređeno vrijeme. U odnosu na pitanje o godinama starosti, dužini čekanja zaposlenja i stručnoj spremi statistika je kako slijedi u tabeli.

Žene sa invaliditetom na evidenciji nezaposlenih Zavoda za zapošljavanje na dan 12.12.2024.					
Godine starosti	Broj	Dužina čekanja na zaposlenje	Broj	Nivo kvalifikacija obrazovanja	Broj
Do 18	0	do 6 mjeseci	129	I	2882
Od 18 do 25	27	6 do 9 mjeseci	32	II	255
Od 25 do 30	113	9 do 12 mjeseci	31	III	926
Od 30 do 40	384	1 do 2 godine	109	IV	1048
Od 40 do 50	1112	2 do 3 godine	191	V	38
Preko 50	3602	3 do 5 godina	426	VI	29
		5 do 8 godina	2709	VIII	56
		preko 8 godina	1611	VII2	4
				VIII	0
Ukupno 5238					

Od Ministarstva zdravlja nijesu traženi podaci i informacije o realizaciji preporuka u njihovoj nadležnosti imajući u vidu da je Situaciona analiza za osobe sa invaliditetom u zdravstvenom sistemu Crne Gore izrađena u toku 2024. Ovaj dokument nastao je po metodologiji i uz tehničku i konsultantsku podršku Svjetske zdravstvene organizacije kao dio inicijative na globalnom nivou, dok je Crna Gora jedna od pet zemalja u svijetu, a jedina zemlja Evrope u kojoj se pilotira.

Na osnovu Situacione analize izrađen je nacrt Akcionog plana za jednakost u zdravstvu za osobe sa invaliditetom, a Ministarstvo zdravlja je u februaru 2025. objavilo Javni poziv za predlaganje predstavnika/ce nevladinih organizacija za člana/icu u Radnoj grupi za izradu, praćenje i izvještavanje Akcionog plana za jednakost u zdravstvu za osobe sa invaliditetom[1] (MZ, 2025). S obzirom na to da akcioni plan nije usvojen, ova analiza i izvještaj neće temeljnije razmatrati preporuke u dijelu zdravstvene zaštite žena s invaliditetom.

Napomene radi, u izradi Situacione analize i Nacrta akcionog plana učestvovala su dvije predstavnice NVO sektora koje se bave pravima osoba s invaliditetom i djece sa smetnjama u razvoju. Zbog toga je opšta preporuka da se ovaj akcioni plan usvoji i da se pristupi njegovoj temeljnoj i kvalitetnoj realizaciji, uz redovno praćenje učinaka i evaluaciju realizovanih mjera i aktivnosti.

V OSVRT NA PRESJEK REALIZACIJE PREPORUKA ZA PERIOD 2017 – 2023.

Iako je početno, u toku razvoja metodologije, bilo planirano da se u okviru ovog poglavlja istraživanja da presjek realizacije preporuka od perioda njihovog upućivanja Crnoj Gori do februara 2025. to nije moguće uraditi iz nekoliko razloga. Naime, kao što je iz analize i podataka jasno ne postoje sveobuhvatni podaci i informacije o položaju žena i djevojčica s invaliditetom, pa ni komparacija u odnosu na muškarce s invaliditetom i žene bez invaliditeta. Ovo jednako u dijelu zakonodavstva čije dosadašnje analize su više fokusirane generalno na osobe s invaliditetom, dok u dovoljnoj mjeri ne razrađuju garancije u odnosu na žene s invaliditetom, ali svakako posebno u dijelu postupanja institucija i dostavljanja podataka koji su dobijeni tokom analize.

Takođe, nijesu sprovedena ni sveobuhvatna istraživanja o soci-ekonomskom statusu žena s invaliditetom, o nasilju kojem su izložene, te razmjerama diskriminacije.

Institucije, kao što same i potvrđuju vode opšte statistike, podatke o korisnicima/korisnicama prava, evidencije o prijavama nasilja razvrstane prema polu, ali ne i invalidnosti i druge vrste podataka koje ne omogućavaju sveobuhvatnu ocjenu trenutnog stanja.

Dodatno, u odgovorima na zahtjeve za slobodan pristup informacijama primjetna je praksa u kojoj nadležni navode planove a ne do sada učinjeno. U tom smislu, radi objektivnosti, u ovom dijelu dat je opšti osvrt na prepreke u sagledavanju realizacije preporuka.

Iako je država Zaključna razmatranja Komiteta o pravima osoba s invaliditetom i preporuke u vezi sa njima dobila u avgustu 2017. do februara 2025. nije usvojila akcioni plan za primjenu preporuka Komiteta na šta je i Evropska komisija unazad nekoliko godina ukazivala u svojim izvještajima. Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je otpočelo proces konsultacija zainteresovane javnosti za dostavljanje sugestija i prijedloga u vezi sa preporukama i raspisalo je poziv za troje predstavnika/ca za Komisiju za izradu Akcionog plana za sprovođenje preporuka Komiteta.

Prema tome, ne postoji objedinjen i sveobuhvatan izvještaj o dosadašnjim aktivnostima koje su realizovane u odnosu na preporuke Komiteta i s očiglednom namjerom da se preporuke ispoštuju zbog čega nije moguće praviti ni potpuno precizan presjek do sada učinjenog. Ovo iz razloga što je moralo biti ocijenjeno početno stanje iz septembra 2017. i aktuelno koje oslikava period do 2025.

Takođe, kako je CEDAW Komitet svoje preporuke dostavio u junu 2024. nakon razmatranja periodičnog izvještaja a nijesu poznate dosadašnje aktivnosti koje je država preduzela, uz to uvažavajući da je prošlo svega pola godine od dostavljanja preporuka ne bi bilo moguće ocijeniti primjenu preporuka.

Zbog svega navedenog, u narednom poglavlju biće dat presjek preporuka oba komiteta i date opšte preporuke za organe vlasti i nosioce aktivnosti, a koje treba preduzeti do narednog izvještavanja države prema ovim komitetima. Navedeno se čini svrsishodnijim i objektivnijim u odnosu na detaljniji presjek realizacije preporuka do ovog trenutka

VI PREPORUKE ZA ORGANE VLASTI I NOSIOCE AKTIVNOSTI

U ovom dijelu biće date detaljnije, ali ne sve neophodne preporuke u odnosu na Zaključna razmatranja Komiteta za prava osoba sa invaliditetom, kako opšte koje se odnose na opšte obaveze države, tako i specifične u odnosu na preporuke Komiteta date u odnosu na član 6 Konvencije. Svakako sprovođenje specifičnih preporuka predloženih u Tabeli dovelo bi do značajne realizacije preporuka Komiteta i predstavljalo bi značajnu osnovu svih budućih javnih politika i mjera u ovoj oblasti.

U tom smislu, ohrabruje inicijativa Ministarstva ljudskih i manjinskih prava kojom su započete aktivnosti na izradi Akcionog plana za primjenu preporuka Komiteta. Komisija koju formira Ministarstvo bi trebala imati mandat i da pripremi izvještaj o realizaciji preporuka od strane države nakon što se Crnoj Gori dostavi Lista ključnih pitanja od strane Komiteta po kojoj država treba da dostavi drugi, treći i četvrti periodični izvještaj, ali bi Komisija morala biti proširena sa većim brojem predstavnika/predstavnica iz organizacija osoba s invaliditetom kako bi bile obuhvaćene i žene s invaliditetom i generalno osobe s invaliditetom dodatno izložene diskriminaciji i u nepovoljnijem položaju, kao što su osobe s oštećenjem sluha, osobe sa višestrukim oštećenjima, osobe s invaliditetom koje su institucionalizovane, i tako dalje. Preporuke date u donjoj tabeli MLJMP, odnosno novoformirana Komisija bi trebala sagledati i u međusektorskoj koordinaciji odrediti rokove, nadležnost, neophodne resurse i indikatore ishoda/rezultata.

Pored toga, sve nadležne institucije bi morale sprovoditi redovne i sveobuhvatne konsultacije s osobama s invaliditetom i njihovim predstavničkim organizacijama i uključivati ih svrsishodno u procesima donošenja odluka, a ne samo formalno i ne samo kroz formalne mehanizme saradnje koji do sada postoje kao definisani i uspostavljeni.

Kada je riječ o preporukama CEDAW Komiteta, imajući u vidu da su državi upućene prošle godine, MLJMP, kao koordinator procesa bi trebalo izraditi početnu analizu i iskoristiti postojeće raspoložive resurse i pokazatelje realnog stanja u odnosu na oblasti na koje se odnose preporuke CEDAW Komiteta. Takođe, u toj inicijalnoj fazi trebalo bi procijeniti koje se preporuke mogu sprovesti kratkoročno, odnosno u kraćim vremenskim intervalima, a za koje je potreban značajniji vremenski okvir. Sve navedeno moglo bi biti dio redovnih procesa koji slijede u 2025. na način što će intersektorska i međusektorska saradnja biti kontinuirana, održivija i sa postavljenim ciljevima.

Nadalje, sjednice Savjeta za prava lica sa invaliditetom trebale bi biti otvorene i za organizacije osoba s invaliditetom koje nemaju svoje predstavnike/predstavnice, odnosno koji/koje nijesu članovi/članice Savjeta, na način što će se dostavljati pozivi ili javno najavljivati sjednica sa planiranim tačkama dnevnog reda kako bi bilo moguće blagovremeno prijaviti se za učešće.

Tabelarni prikaz datih i predloženih preporuka:

Komitet o pravima osoba s invaliditetom preporučuje da država članica, uz aktivno učešće žena s invaliditetom preko svojih reprezentativnih organizacija u svim fazama razvoja mjera i procesa donošenja odluka:

Preporuka Komiteta:	Preporuke koje se daju u ovoj analizi:
(a) Odvoji dovoljne resurse za istraživanje i prikupljanje podataka o ženama i djevojčicama s invaliditetom, razvrstane prema starosti, geografskom području, vrsti oštećenja, porodičnoj situaciji i mjestu stanovanja (institucija ili briga u zajednici);	1. Uključivanje žena s invaliditetom u svim fazama razvoja mjera i procesa donošenja propisa i strateških dokumenata kojima se uređuju prava i položaj žena (rodna ravnopravnost) i prava i položaj osoba s invaliditetom; 2. Unapređenje baze podataka (MEIS) u dijelu inkluzivnih potreba i praksi; 3. Sveobuhvatno nacionalno istraživanje položaja djevojčica i žena sa invaliditetom; 4. Redovna godišnja istraživanja o diskriminaciji, kao i naredni popis stanovništva uključuju poseban segment u odnosu na žene s invaliditetom; 5. Institucije nadležne za prikupljanje podataka o invaliditetu i praćenje životnog standarda su razvile evidencije koje uključuju i segregisane podatke o ženama s invaliditetom.
(b) Uključi perspektivu invalidnosti u zakone, politike i programe o rodnoj ravnopravnosti, kao i rodnu perspektivu u zakonodavstvo i politike u oblasti invaliditeta, i razviti specijalizovane politike za žene s invaliditetom;	1. Analizirana uključenost perspektive invaliditeta u politikama i programima o rodnoj ravnopravnosti 2. Analizirana uključenost rodne perspektive u legislativu i politike u oblasti invaliditeta.
(c) Spriječi i bori se protiv višestrukih i ukrštajućih/intersekcijских oblika	

diskriminacije sa kojima se suočavaju žene i djevojčice s invaliditetom, sa posebnim fokusom na pristup pravdi, zaštitu od nasilja i zlostavljanja, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i zapošljavanje;	1. Sprovođenje prevencije diskriminacije i nasilja i zaštita dece na nivou škole; 2. Uključiti mjere i aktivnosti za suzbijanje intersekcijske diskriminacije u relevantna strateška dokumenta.
(d) Uključi perspektivu invalidnosti u sve zakone, politike i programe o zaštiti od nasilja, zlostavljanja i eksploatacije, preduzeti mjere za podizanje svijesti kako bi podstakli žene i djevojčice s invaliditetom da prijave sve oblike uznemiravanja i nasilja kojima su bile izložene, obezbijedi njihov pristup dostupnim informacijama i adekvatnim uslugama podrške žrtvama, uključujući i na lokalnom nivou, i adekvatno kazni počinioc.	1. Uključiti perspektivu invaliditeta u sve propise i strateške dokumente o zaštiti od nasilja, zloupotrebe i eksploatacije; 2. Žene i djevojčice sa invaliditetom su osnažene kroz odgovarajuće obuke i servise da prijavljuju nasilje i uznemiravanje; 3. Obučeno i imenovano osoblje u nadležnim organima koje će se posebno baviti slučajevima nasilja, zloupotrebe i eksploatacije žena djevojčica sa invaliditetom.

VII LITERATURA I REFERENCE

MLJMP. (2022). Strategija za zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju jednakosti,

Poglavlje: Žene i djevojčice s invaliditetom.

MLJMP. (n.d.). Akcioni plan za period 2024-2025. Strategije za zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju jednakosti 2022-2027.

MLJMP. (n.d.). Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti za period 2021-2025.

MSSPD. (2024). Izvještaj o sprovođenju Nacionalnog plana za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za period 2023. i 2024. godinu.

MSSPD. (2024). Strategija deinstitutionalizacije. MSSPD.

MZ. (2025). Javni poziv za NVO. Ministarstvo zdravlja.

Savjet. (2025). Saopštenje Savjeta za prava lica sa invaliditetom. Vlada Crne Gore.

SZO. (n.d.). Definicija nasilja. Svjetska zdravstvena organizacija.

UN. (2006). Konvencija o pravima osoba s invaliditetom. UN.

UNPRPD. (2022). Ravnopravnost i nediskriminacija.

Vujačić, M. (2018.). Smjernice za ostvarivanje prava na inkluzivno obrazovanje. Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore.

Vujačić, M. (2019). Definicija izvedena iz Konvencije. Podgorica: M. Vujačić.

:

VIII O AUTORKI

Marina Vujačić je diplomirana sociološkinja po zanimanju, po profesiji je aktivistkinja za ljudska prava, posebno prava osoba s invaliditetom i žena. Trenutno je angažovana u Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore (UMHCG). Ima iskustvo rada u državnoj upravi, kao i dugoročno konsultantsko iskustvo, kroz freelancing ili pojedinačne angažmane.

Trenutno je članica Zajedničkog konsultativnog odbora (ZKO) civilnog društva Evropske unije i Crne Gore, a posredstvom inicijative za pridruživanje zemalja kandidata učestvuje u radu Evropskog ekonomskog i socijalnog komiteta (EESK). Bila je i dalje je članica nekih radnih grupa i tijela na nacionalnom nivou, među kojima izdvaja Nezavisni monitoring mehanizam za praćenje primjene Konvencije UN o pravima osoba s invaliditetom u Crnoj Gori (Zaštitnik ljudskih prava i sloboda).

Autorka je Alternativnog izvještaja o sprovođenju Konvencije UN o pravima osoba s invaliditetom u Crnoj Gori, koji je Komitetu podnijela Neformalna koalicija organizacija osoba s invaliditetom u julu 2017. Pored izvještavanja Komitetu o pravima osoba s invaliditetom, pisala je alternativne izvještaje za CEDAW, Grevio Komitet, Komitet za prava djeteta, Komitet za ljudska prava.

Trenerica je na temu ljudskih prava osoba s invaliditetom, zabrane diskriminacije, inkluzivnog obrazovanja, modela pristupa invaliditetu, uticaja modela pristupa na garancije prava OSI, društvenih stavova i odnosa medija prema invaliditetu, izjednačavanja mogućnosti i brojnih drugih. Trenerica je i Uprave za kadrove na teme koje se odnose na: javno konsultovanje i finansiranje projekata i programa NVO iz državnog budžeta. Uključena je u edukacijama osoba s invaliditetom, nastavnog kadra, zaposlenih u državnoj upravi, advokata, sudija, tužilaca, predstavnika političkih partija, učenika, srednjoškolaca i studenata i brojnih drugih ciljnih grupa koje rade s osobama s invaliditetom ili su na pozicijama pripreme i/li primjene zakona i politika.

Posjeduje sopstveni blog ([link](#)) i, na njemu, obrađuje i analizira različite teme iz oblasti društva. Pored sopstvenog bloga, pisala je tekstove i za pojedine časopise, kao što je npr. časopis Pogled Inženjerske komore Crne Gore, gdje je objavila svojih 13 radova na temu pristupačnosti. Koordinatorica je portala osoba s invaliditetom – Disabilityinfo.me koji je pokrenulo i uređuje UMHCG. Urednica je i časopisa DisabilityINFO.

Govori engleski jezik i ima osnovni nivo znanja iz ruskog i španskog jezika.

Među brojnim karakteristikama i identitetima Marina izdvaja i svoj identitet žene s iskustvom invaliditeta. Od svoje 15 godine živi samostalno.

Izdavač: **Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM** (www.cedem.me)

Za izdavača: Nevenka Kapičić

Autor: Marina Vujačić

Dizajn: Luka Trbović

Godina izdanja: decembar 2025. godine

Ova analiza realizovana je u okviru projekta „Glasovi bez granica - Borba protiv diskriminacije i zaštita prava žena s invaliditetom”, koji je finansijski podržan od strane Ministarstva ljudskih i manjinskih prava. Sadržaj analize ne odražava zvanična mišljenja i stavove donatora.

